

СОЦІОКУЛЬТУРНИЙ АСПЕКТ ФЕНОМЕНУ ГРОШЕЙ

Г. Зімелъ один з перших почав використовувати поняття грошей для аналізу природи економіки, розглядаючи економічні процеси як результат глибинних причин укорінених у культурі. Г. Зімелъ уважав призначенням своєї соціально-філософської концепції в поясненні феномену грошей шляхом розгляду його в широкому контексті духовної культури, на підставі його психологічних і метафізичних передумов. Філософія грошей Г.Зімеля простежує грошові відносини в усіх аспектах суспільного життя і інтерпретує суспільство з погляду абстрактної форми - грошей.

Гроші є важливим засобом створення суспільних відносин. Завдяки грошам, між людьми встановлюється інтеракційний зв'язок. Ці суспільні відносини мають безособовий характер, оскільки трансцендентні культурним і просторовим обмеженням.

Грошовий обмін виступає посередником між потребами як джерелом діяльності і задоволенням цих потреб, тобто гроші невидимий рушій суспільних відносин, який розвиває суспільство за межі звичайних потреб.

Гроші - універсальний еквівалент, який може замінити будь-яку специфічну цінність, оскільки зовнішньо не пов'язані з жодною цінністю, а - лише внутрішньо гроші виражають символічний зміст речей. Г. Зімелъ не підтримував трудову теорію вартості К.Маркса, згідно якій вартість залежить від людської праці. Г. Зімелъ аргументує, що вартість є результатом соціального обміну. Вартість виявляється в суспільній взаємодії, і немає значення поза взаємодією. Речі мають вартість тільки тому, що вони включені в соціальний обмін, і гроші є найбільш ефективними засобами для обміну речей, оскільки гроші абстрагуються від якісних відмінностей між речами і значно прискорюють процеси економічного обміну.

Гроші представляють абстрактну інтеракцію в чистій формі. Гроші фінальна стадія обміну, немає більш чистої форми обміну ніж гроші. Якщо обмін є первинною формою соціальності, то грошовий обмін, замінює людські відносини, раціональними відносинами. Концентрованим виразом раціоналізації суспільства є гроші. Соціальне середовище грошей - міський соціум з його анонімними ринковими відносинами. Гроші звільняють індивіда від опіки родини, громади, церкви, держави. У них людина знаходить здійснення ідеалу свободи. Через грошовий обіг пролягає шлях до самореалізації і усвідомлення кожним індивідом свого покликання.

Гроші мають емансипаторську функцію, оскільки звільняють особистість від обмежень у будь-якому суспільстві. Гроші в такий спосіб розширюють

незалежність і автономність особистості. Г.Зімелъ розробив цілісну онтологію грошей, досліджуючи еволюцію грошей від матеріальної субстанції вартості (золоті або срібло) до абстрактної функції вартості (паперові гроші). Економіка грошей ліквідує натуральну економіку.

Гроші у своїй функції звільнення є руйнівниками неформальних відносин, інструментом модернізації традиційних суспільств. Гроші, спричиняючи відчуження в суспільстві, розриваючи колективістські традиційні зв'язки, одночасно створюють нову колективну солідарність. Г.Зімелъ, вбачав в грошах головний механізм переходу від спільноти до суспільства. Раціональний дух калькуляції і абстракції превалює над традиційним світом відчуттів і уяви. Г. Зімелъ визначав дві складові капіталістичного суспільства - грошову економіку і абстрактне мислення.

Гроші скріплюють різні елементи соціуму, замінюючи ідеологію, релігію, етику. Гроші є виразом символічного характеру культури. Гроші – наочний приклад об'єктивної культури. Історія суспільства, є історією зростання раціоналізації суспільства, завдяки процесу монетаризації життя. Гроші розглядаються як найабстрактніша з форм соціалізації людини. Для Г.Зімеля, гроші були головною ознакою розвитку пізнаваності світу, яка допомагає просувати раціональне начало в соціальне життя, і заохочує раціоналізацію сучасного суспільства, тобто гроші є підставою для абстрактного мислення. Гроші відіграють цивілізаційну роль у суспільстві, завдяки їм зміст життя об'єктивується в надіндивідуальних формах.

Нарешті, Г. Зімелъ сформулював гіпотезу, яка в подальшому була більш детально розроблена В. Зомбартом, щодо соціальних груп, виключених із суспільно-політичного життя спільноти, для яких присвячення себе справі нагромадження грошей, стало засобом досягнення суспільних позицій, які вони не могли досягти традиційними шляхами.

На відміну від Г. Зімеля, який вважав гроші головним каталізатором перетворення соціального життя, К.Маркс пов'язував гроші з виробництвом, яке створило потребу в абстрактному інструменті, тобто грошах. Марксистська критика грошей і ринкового обміну ґрунтувалася на тому факті, що обмін і абстрактна форма грошей, є чинниками індивідуалізації і ліквідації особистісних відносин в процесі виробництва. Гроші це форма відчуження, що перетворює якість у кількість, відчужує людей від їхньої сутності. Для К.Маркса свобода індивіда обумовлена не грошима і сферою обміну, а розвитком виробництвом.

У К.Маркса гроші втілюють абстрактні відносини приватної власності. К.Маркс в основному розглядає гроші в системі відносин між працею і капіталом, як товар і нагромадження капіталу, а не гроші як такі. К.Маркс доводив, що вартість грошей визначається продуктивними силами, тобто гроші безпосередньо пов'язані із працею й теорія вартості ґрунтується на праці. Гроші

- товар, який в абстрактній формі виражає вартість інших товарів. Гроші – це абсолютний товар, абстрактне втілення суспільної праці, яке відображає класовий антагонізм вкорінений у економічні умови існування.

К.Маркс розглядав гроші як господаря, а не слугу людини в капіталістичному суспільстві. Гроші – не просте засіб обміну, а головне засіб панування. Як універсальна міра вартості, гроші символізують капіталістичний спосіб виробництва і суспільні відносини експлуатації. Дослідження феномену грошей К.Марксом є частиною його критичного аналізу капіталізму.

Таким чином, К.Маркс не приділяв виняткову увагу грошам як автономному об'єкту дослідження, як це зробив Г.Зімел, хоча він повністю не відкидав значення грошей у суспільстві.

Основна відмінність в підходах між К.Марксом і Г.Зімеlem, у тім, що К.Маркс виводив соціальні суперечності із капіталістичного способу виробництва, а Г.Зімел вбачав у монетарній економіці основну причину формалізації суспільних відносин. К.Маркс основну увагу приділяв сфері виробництва, відносинам між працею і капіталом, тоді як Г.Зімел - обміну, зокрема грошовому обміну, як основному джерелу створення вартості. Дослідження духовних основ економічних відносин Г.Зімеля стало фундаментальною критикою матеріалістичної теорії економіки К.Маркса.

У К.Маркса вартість грошей визначалася умовами виробництва і праці. Г.Зімел розглядав гроші в широкому контексті людського існування. У Г.Зімеля, гроші вільні від своєї матеріальної основи і виступають формою людської взаємодії. Для Г.Зімеля обмін - критична форма соціальності, а економіка - тільки одна з багатьох форм обміну.

Таким чином, поняття грошей як основи соціальної інтеракції в центрі соціальної теорії Г.Зімеля. Вивчаючи суспільні наслідки грошового обміну, Г.Зімел розширив сферу свого предметного поля дослідження за межі суто економіки.

Ольга Годяк

Львівський центр «Рейкі Плюс»

ГРОШІ ЯК СИМВОЛ ДУХОВНОЇ СУБСТАНЦІЇ